

## Աշխարհայացք և գաղափարախոսություն

*Տիգրանյան Գնել,  
Տիգրանյան Նունե*

DOI: <https://doi.org/10.58726/27382915-2025.2hs-156>

**Հանգուցային բառեր.** *աշխարհայացք, գաղափարախոսություն, աշխարհընկալում, հասարակական գիտակցություն, արժեք, քաղաքական գաղափարախոսություն*

**Հարցի դրվածքը:** Աշխարհայացքը մարդու, սոցիալական, էթնիկական խմբի ընդհանրական գաղափարներն են, հայացքներն ու սկզբունքները իրականության գոյության, զարգացման և դրանում մարդու տեղի ու դերի վերաբերյալ: Այն մարդու և աշխարհի այն-պիսի փոխհարաբերություն է, որտեղ մշտապես ծագում են նույն հարցերը՝ ինչպե՞ս է մարդը պատկերացնում աշխարհը, ո՞րն է իրականության զարգացման չափանիշը, և ի՞նչ տեղ է զբաղեցնում այդ համակարգում մարդը: Աշխարհայացքը բազմաշերտ գաղափարախոսություն է, մշակութային արժեք, և պատմականորեն դրսևորվել է տարբեր հարթությունների մեջ՝ առօրեականից մինչև գիտականորեն հիմնավորված և գործնականում կիրառվող հայացքներ ու սկզբունքներ: Աշխարհի մասին համընդհանուր ուսմունքներում մարդն ինքն իրեն գիտակցում է ոչ թե առանձին, սոցիալական հանրության կտրված միավոր, այլ իր նմանների հետ ընդհանրացված, ինտեգրված ամբողջություն: Համամիասնականության այդ գիտակցումը մարդուն մղում, հանրությանը ստիպում է ձևակերպել աշխարհընկալման ընդհանրական մոդել, որում հայտածվում է ոչ միայն մարդու աշխարհայացքի անհատական կենսաձևը, այլև այն հատկություններն ու հարաբերությունները, որոնք նա ձեռք է բերում հասարակության մեջ:

Եթե գիտաբանական գրականության մեջ, ինչպես իրավացիորեն արձանագրված է, գիտության համընդհանուր սահմանում կամ ձևակերպում չկա, ապա մեր խնդրո առարկայի համընդգրկուն սահմանումը հետևյալն է. «Աշխարհայացքը աշխարհի՝ իբրև ամբողջի նկատմամբ մարդու ունեցած հայացքների ընդհանրացված համակարգն է, մարդու կողմից իր գործունեության իմաստի և մարդկային ճակատագրի ըմբռնումը» [6, 454]:

Փիլիսոփայորեն ձևակերպված՝ աշխարհայացքը, իբրև մարդկային կենսափորձի ամփոփում, ապրելաձևի սկզբունք և ապագայի տեսլական, իրականացնում է որոշակի գործառույթներ:

1) Իրականության ընդհանրացված պատկեր ստեղծելու նպատակով կազմակերպում, համակարգում է բնության, հասարակության, մարդու մասին անհատական գիտելիքները:

2) Ձևավորում է մարդու վարքի չպարտադրվող, սակայն խրախուսելի կանոններ, բացահայտում հասարակության ենթահամակարգերի գործունեության արժեքային կողմնորոշումները:

3) Հավաքագրում է հոգևոր մշակույթի ձեռքբերումները, մարդկության անցյալի կենսափորձը, կանխատեսում հետագա իրադարձությունների ընթացքը:

4) Կարգավորում և ղեկավարում է մարդկանց իմացական-ճանաչողական գործունեությունը՝ հաշվի առնելով նրանց անհատական համոզմունքները, իդեալները, բարոյական չափանիշներն ու ապագային միտված նպատակները:

Այս ամենով հանդերձ, աշխարհայացքը դառնում է գաղափարախոսություն, յուրահատուկ մտածելակերպ, որի մեջ ամփոփվում է սոցիալական իրականության առանձին կողմերը, գնահատում մարդու տեղն ու դերը, ստեղծում հավաքական կողմնորոշումների գիտականորեն հիմնավորված տեսություն:

**Աշխարհայացք և գաղափարախոսություն:** Աշխարհայացքի պատմականորեն և նախկին գիտելիքի վրա հենված առաջին դրսևորումը առօրեականն է: Այն ծագում է տարերայնորեն մարդկանց կենսափորձից, ունի մակերեսային, չհամակարգված բնույթ: Տարերային է,

որովհետև ծագում է ինքնաբերաբար մարդկանց կյանքի ընթացքում, առանց որևէ հիմնավոր ուսումնասիրություն կամ գիտական փաստարկման, այդ պատճառով էլ հակասական է, փոփոխական: Մակերեսայնություն չի նշանակում, որ այդտեղ չկան խորը գիտական դրույթներ: Այստեղ հաճախ ամրագրվում են մարդկության բազմադարյան փորձի ընդհանրացումները, որոնք մշտապես դառնում են քննարկման նյութ: Երբեմն գիտական պարզունակ կոռուցումները իրենց մեջ պարունակում են այնպիսի արժեքավոր գաղափարներ, որոնք ներառվում են գիտության մեջ՝ դառնալով մշտական ուսումնասիրության և հետազոտության առարկա:

Աշխարհայացքի տիպաբանության մեջ առանձնահատուկ տեղ ունի դիցաբանական մտածողությունը: Իբրև նախափիլիսոփայական աշխարհայացք՝ այն ներառել է ժամանակի կրոնական, փիլիսոփայական պատկերացումները, գիտությունն ու արվեստը: Արպես ցեղային նախի ինքնագիտակցության ձև, դիցաբանությունը «համակարգել է» ժամանակաշրջանի աշխարհընկալումն ու աշխարհգացողությունը: Ահա թե ինչու փիլիսոփայությունը իրապես ածանցվել է դիցաբանությունից, և առաջին փիլիսոփայական հիմնադրույթները բնութագրվում են ոչ այնքան փիլիսոփայական հարցադրումներով: Նախագիտական աշխարհիկ կոռուցումները ներկայանում են իբրև ոչ ռացիոնալ մտածելակերպ, իրենց մեջ կրում են զգացմունքային կամ հուզական տարրեր: Սակայն իբրև հավերժական պրոբլեմներ, դրանք հետագայում փիլիսոփայության տեսադաշտից դուրս չեն մղվում:

Դիցաբանությունը չի կարող հավակնել վերաճելու գաղափարախոսության, սակայն նրանում ամրագրված որոշ դրույթներ ներթափանցվում են աշխարհընկալման գաղափարաբանական մոդելներում: Դիցաբանությունը ինքնին աշխարհայացքային գաղափարախոսություն չէ, որովհետև այստեղ բավարար չափով առկա չէ հիմնադրույթի ապացուցման տրամաբանական կառուցվածքը, երևույթները չեն դիտարկվում պատճառահետևանքային կապի մեջ, իսկ իրականության մեկնաբանումը մնում է հուզական-զգայական դաշտի մեջ:

Աշխարհայացքի այս մոդելի գործնական հիմնատարրերում բնորոշվում են մտածողի հայացքների հիմքերը, գործելաոճը, մտածելակերպի ուղղվածությունը [2, 9]:

Այն առավելապես համոզմունք է, սեփական «ես»-ի անհատական գնահատում, ոչ օբյեկտիվ մտածելակերպ: Առօրյա կյանքում յուրաքանչյուր մարդ այս կամ այն կերպ փորձում է հիմնավորել աշխարհում իր ներկայության իմաստը: Անցողիկ գոյության վախը և հավերժականի գոյության ձգտման անգործությունը մարդուն պարտադրում են ոգել միջակայան տեսություններ մարդկանց, հասարակության և ամբողջ աշխարհի վերաբերյալ: Այս և նման բոլոր հարցերը մշտապես լուծում է ամեն մի նոր սերունդ՝ երբեք չհասնելով կատարյալ ճշմարտության իմացությանը: Նման փնտրտուքը հանգում է նոր հետաքրքրությունների, գիտելիքների, նյութական և հոգևոր արժեքների իմաստի վերանայման և աշխարհի մասին գիտական նոր պատկերի արտածման:

Առասպելական դիցաբանական տարրերը գաղափարախոսության մեջ ներգրավվում են տվյալ հանրույթի հավաքական պատկերացումների տեսքով, որոնց մեջ տրվում են ազգերի և ժողովուրդների՝ իրականության նկատմամբ հարակցությունները բանավոր կամ գրավոր շարադրանքների ձևով:

Կրոնական աշխարհայացքի հիմքում հավաստ է, գերբնականի, բարի և չար ուժերի բախումը մարդկային դիտակետից: Այն կանոնակարգում է մարդու կյանքը, նրա բնույթը, ապրելու իմաստը: Աշխարհայացքի այս ձևի մեջ հասարակությունը, հեռանալով գիտական փաստարկումից, զգայական ինքնագիտակցության մեջ է, ստեղծում է կատարյալ մի աշխարհ, որտեղ ոչինչ կախված չէ անձի ֆիզիկական հնարավորություններից: Կրոնական աշխարհաճանաչողությունը մարդկության համար ծառայել է որպես ամենահզոր և արդյունավետ գաղափարախոսության հիմքերից մեկը: Պետության ծագման ամենահին տեսությունները, որոնցից շատերը դեռևս արդիական են, հենվել են կրոնական վարդապետության վրա: Կրոնական դավանաբանության մուտքը դեպի գաղափարախոսություն հանգեց-

նում է հասարակական այնպիսի գիտակցության ընկալմանը, ըստ որի՝ պետությունը և իշխանությունը դիտվում են որպես Աստծո արարչագործության արգասիք, որ ամբողջ իշխանությունը սերվում է գերագույն արարողից: Մարդկանց ենթարկումը Աստծո կամքին, աստվածային բանականության սկզբունքներին, ինչը ամրագրվում է դոգմաներով, որոշ առումով հասարակության մեջ ապահովում է կարգ ու կանոն:

Փիլիսոփայական աշխարհայացքը փորձում է գիտականորեն բացահայտել իրականության բնույթը, իմաստն ու ծագումը, գտնել իրերի և գործընթացների շարժման և զարգացման գործիքակազմը, հենվելով փաստական նյութի վրա՝ հնարավորինս գիտականորեն մեկնաբանել մարդու՝ իրականության մեջ ունեցած տեղն ու դերը, կանխատեսել նրա ապագան: Այս բոլորն ամփոփվում են գիտության նվաճումների հիմքի վրա, հետևաբար՝ աշխարհայացքի այս ձևը գիտական բնույթ ունի: Լինելով բանական, տեսական ճանաչողության ձև, այն օգտագործում է մտածողության ողջ ապացուցողական ապարատը՝ ձգտելով վեր հանել, հիմնավորել իր դրույթները, հեղքել այլ ուսմունքները:

Գիտական-փիլիսոփայական աշխարհայացքը գաղափարախոսություն է, փիլիսոփայորեն հիմնավորված տեսություն, որը կարող է համապատասխանել կամ չհամապատասխանել մարդու և հավաքականության շահերին: Բացահայտելով իրականության հիմնախնդիրները, մարդու բնույթն ու էությունը, փիլիսոփայական գիտելիքը իբրև իրականության մեկնաբանման աշխարհայացքի առավել համապարփակ ձև, ամեննին չի հավակնում դառնալու բացարձակ ճշմարտություն: Տեսականորեն անկարելի է ստեղծել իրականության մեկնաբանման անփոփոխ ծրագիր, պատկերացումների համակարգ: Յուրաքանչյուր պատմական դարաշրջան, պետական կազմավորման ձև ժամանակի մեջ պահանջում է իր բնույթին և յուրահատկությանը համահունչ գաղափարական հիմնավորում: Ուստի գաղափարախոսությունները հարափոփոխ են, անկարող են բոլոր ժամանակները և իրադարձությունները մեկնաբանել:

Աշխարհայացքը գաղափարախոսության հիմքն է, երբ մարդը հեռանում է անհամեմատ մատչելի իռացիոնալ մտածելակերպից, բացահայտում է իր նմանների հետ կապի, հարաբերությունների նորագույն սկզբունքները, տեսականորեն ստեղծում կառավարման նոր ուղղություններ ու գործիքներ: Ի տարբերություն փիլիսոփայական աշխարհայացքի և աշխարհընկալման՝ գաղափարախոսությունը չունի հստակ ընդգծված աշխարհագրական տարածք [5, 25]: Գաղափարախոսությունը կարող է ծագել, ձևավորվել որևէ պետական կազմավորման շրջանակներում, սակայն այն սահմաններ չի ճանաչում, կամովին, երբեմն ստիպողաբար դուրս է գալիս ազգային կամ պետական շրջանակներից և ընդգրկում ավելի մեծ տարածք ու միջավայր: Աշխարհայացքային գաղափարախոսությունների բազմաթիվությունը պայմանավորված է հասարակությունների նպատակների և խնդիրների տարբերությամբ և նմանությամբ: Որքան տարբեր են հասարակությունները, նույնական չեն դրանց կառավարման ձևերը, կիրառվող վարչակարգերը, այդքանով տարբեր են նաև պետական գաղափարախոսությունները: Չկան հավերժական կամ անփոփոխ գաղափարախոսություններ, ժամանակի ընթացքում դրանք ենթարկվում են փոխակերպումների: Ավելին, երբեմն արմատապես մերժվում են այնպիսի աշխարհայացքային գաղափարախոսություններ, որոնք երկար տարիներ կատարել են հասարակության համախմբման դեր: Սա պայմանավորված է երկու հանգամանքով.

1. հասարակության անընդհատական զարգացումը պահանջում է նոր պայմաններին համապատասխան և նորովի ձևակերպված գաղափարաբանության տեսական մոդել,
2. նախկինում իրեն արդարացրած աշխարհայացքային մոդելը իրեն սպառել է, կանխարգելում է հասարակության հետագա առաջընթացը, դառնում ապագա բարեփոխումների գսպաշարայիկ:

Առաջադրելով բազմաբնույթ գաղափարախոսություններ՝ փիլիսոփայությունը մշակույթի համակարգում բացում է բազմակարծության հնարավորությունը, ընտրության բազ-

մարժեքությունը: Յուրաքանչյուր ոք ընդունում է այն աշխարհայացքը կամ գաղափարախոսությունը, որի մեջ տեսնում է իր պատկերացումների և շահերի բավարարումը կամ տեսչականը: Հասարակական գիտակցության, իսկ տվյալ դեպքում հասարակական գաղափարախոսության կրողները կամ սուբյեկտները մարդկային հանրություններն են՝ դասակարգեր, սոցիալական խավեր և այլն [4, 159]:

Աշխարհայացքային գաղափարախոսությունների բազմաժանրությունն աշխարհի մասին փիլիսոփայական գիտելիքը տարաբաժանվել է բազմաբնույթ ուղղությունների, որտեղ տարբերակման հիմքը ոչ միայն իրականության սկզբնապատճառի, գոյի մեկնաբանումն է, այլև ապագայի նկատմամբ մարդկանց տեսական մտածելակերպի և ընկալման խտացումն է:

Հասարակական գաղափարախոսությունը մարդկային հանրության տարբեր սոցիալական և ազգային միավորումների շահերի ու նպատակների համակարգված տեսությունն է իրականության, կառավարման համակարգի, տնտեսական – հոգևոր հարաբերությունների վերաբերյալ: Գաղափարախոսությունը հայացքների, գաղափարների համակարգ է, որն արտահայտում է հասարակական մեծ խմբերի արմատական շահերը: Այն ազգերի, դասերի, հասարակությունների, սոցիալական շարժումների գաղափարական պատկերացումների խտացումն է ներկայի և ապագայի վերաբերյալ: Արտահայտելով սոցիալական շահերը արժեքների, իդեալների և նորմատիվ պահանջների տեսքով, գաղափարախոսությունն իրականացնում է տվյալ սոցիալական հանրության ներկայացուցիչների համախմբման կարևոր գործառնություն, հենք դառնում քաղաքական ծրագրերի համար [1, 146]: Գաղափարախոսության ավելի ամբողջական ու համակարգված ձևը կուսակցությունն է: Քաղաքական տարբեր կառույցների միջոցով մարդիկ ստեղծում են իրենց խնդիրների լուծմանը միտված, նպատակները հետապնդող գաղափարախոսություններ և ձգտում դրանք իրականացնել:

Գաղափարախոսությունը հոգևոր ապրանք է, արժեք, որի «արտադրությամբ» զբաղվում են անհատները, բայց որն ունի հասարակական հնչեղություն և կարող է ընդունվել կամ մերժվել հասարակության կողմից: Մարդկային հասարակությունը մշտապես ձգտում է դուրս գալ գոյող կենսաձևերից և ստեղծել ապագայի լավագույն պատկերացումների համակարգ: Նոր աշխարհի ստեղծելու մարդկային մտքի մղումը հավերժ է: Ներկան վիճարկելու և ապագայի տեսլական արարելու միջոցով իրականությունն է մեկ քայլ վեր կանգնելն ու այն վերանայադարձելը կյանքի շարունակման գրավականն են: Վիճարկումը իրականությունից դուրս ձևավորում է իդեալական աշխարհի մոդել (ուսուպիա), որի գոյության իրավունքի համար մարդիկ ինքնակամ զոհողություններ են դիմում [3, 15]:

Իբրև հոգևոր համակարգված արժեքաբանություն՝ աշխարհայացքային գաղափարախոսությունը գաղափարների կամ պատկերացումների համակարգ է, որը ծառայում է մտածող սուբյեկտին որպես բացարձակ ճշմարտություն, որի հիման վրա նա ստեղծում է աշխարհի իր սկզբունքների համակարգն ու որոշարկում իր դիրքն այդտեղ այնպես, որ դրանով նա ինքնախաբեություն է իրականացնում, որն անհրաժեշտ է գաղափարախոսությունն արդարացնելու, նրա իրական շահերը քողարկելու համար [7, 146]:

Գաղափարախոսությունը հասարակական երևույթ է, այդ իսկ պատճառով այն հանդես է գալիս ոչ թե անհատական, այլ սոցիալ-խմբային, կամ առավելապես իբրև հասարակական գիտակցության ձև: Սա ամենևին չի նշանակում, որ անհատական գիտակցությունը կտրված է գաղափարախոսությունից: Գաղափարախոսությունը մշտապես սնվում է անհատի գիտակցության և աշխարհընկալման սուբյեկտիվ ընկալումներից:

Պետական կազմավորումների պարագայում ձևավորվում է գաղափարախոսության նոր տեսակ՝ քաղաքական գաղափարաբանություն, որը ներկայանում է իբրև որևէ կուսակցության կամ քաղաքական շարժման նպատակների և համոզմունքների բացարձակ ճշմարտության չհավակնող, բայց ներկայանալի համակարգ: Քաղաքական գաղափարախոսությունն ինքնաբացասվող, փոխակերպվող աշխարհայացք է, որի մեջ ամփոփվում են քաղա-

քական կառույցների և կուսակցությունների նպատակների տեսլականն ու դրան հասնելու գործիքակազմը:

### **Եզրակացություն**

Փիլիսոփայության աշխարհայացքային գործառույթը կոնկրետ անձի և ընդհանրապես սոցիալական հանրությանների ամրագրված կարծիքն է աշխարհի ընկալման և դրանում մարդու տեղի ու դերի վերաբերյալ: Աշխարհայացքը իրականացնում է գոյաբանական, իմացաբանական, արժեքաբանական և մարդաբանական բացահայտումներ, քանի որ՝

1. Այն ընդհանրական գիտելիք է ստեղծում աշխարհի գոյի, մարդու և իրականության փոխհարաբերության մասին,
2. Փորձում է պարզել աշխարհի ճանաչողության հիմնախնդիրն ու դրան հասնելու գործիքակազմը,
3. Ստեղծում է մարդուն ծառայող արժեքային համակարգված գիտելիքներ և գործնականում կիրառվող տեսություններ,
4. Գիտականորեն հիմնավորում է մարդու և հանրությանների գոյութենաբանական սկզբունքները:

Բազմագործությային ամբողջության մեջ աշխարհայացքը վերաճում է գաղափարախոսության: Եթե աշխարհայացքը տեսական գիտելիքների ամբողջություն է, ապա գաղափարախոսությունը հայացքների, ուսմունքների գործնականորեն կիրառվող մոդել է, որը պարտադրվում է հասարակությանը կամ էլ կամովին ընդունվում նրա բացարձակ մեծամասնության կողմից:

Աշխարհայացքի աղբյուրը անհատն է: Սակայն եթե գաղափարը համահունչ է սոցիալական որոշակի զանգվածի նպատակներին և շահերին, ապա այն դառնում է հասարակական գիտակցության ձև, ստանում գործնական կիրառում: Աշխարհայացքը խմբային մտածելակերպից գաղափարական հիմնավորում է ստանում, երբ այն ներառվում է պետական կառավարման համակարգ և ներկայանում իբրև գաղափարախոսություն: Բոլոր գաղափարախոսություններն աշխարհայացքի խտացման արդյունք են: Մինչդեռ ամեն մի աշխարհայացք դեռևս գաղափարաբանություն չէ:

Այսպիսով, աշխարհայացքը գաղափարախոսություն է դիտվում միայն այն ժամանակ, երբ իբրև փիլիսոփայորեն հիմնավորված տեսություն, արտացոլում է սոցիալական մեծ խմբերի շահերն ու տեսլականը:

DOI: <https://doi.org/10.58726/27382915-2025.2hs-156>

### **Գրականություն**

1. Ենգոյան Ա., Գաղափարախոսություն հասկացության քաղաքագիտական մեկնաբանությունը, ԵՊՀ, Երևան, 2014, 56 էջ:
2. Խաչատրյան Բ., Փիլիսոփայություն, Հայկական գյուղատնտեսական ակադեմիա, Երևան, 2004, 243 էջ:
3. Հարությունյան Էդ., Համատեքստի հերթափոխը. վիճարկումը իբրև անհնարինի հաղթահարման կամագղակում, «Բանբեր Երևանի համալսարանի. Փիլիսոփայություն, Հոգեբանություն», № 2, Երևան, 2016:
4. Հովսեփյան Ա., Սոցիալական փիլիսոփայության հիմունքներ, Դե-ֆակտո, Երևան, 2003, 288 էջ:
5. Շաքարյան Հ., Փիլիսոփայություն, ԵՊՀ, Երևան, 212 էջ, 2005:
6. Константинов Ф. В. Философская энциклопедия. «Мысль», Москва, т 3, 1977, с. 471.
7. Ясперс К. Смысл и назначение истории. Полит издат., Москва, 1991, 529 с.

## Мировоззрение и идеология

Тигранян Гнел,  
Тигранян Нуне

### Резюме

**Ключевые слова:** мировоззрение, идеология, мировосприятие, общественное сознание, ценности, политическая идеология

Человеческое познание реальности не ограничивается пассивным созерцанием. Практическое познание систематизируется теоретически, формируя определенное мировоззрение. Оно представляет собой совокупность коллективных представлений той или иной социальной группы о реальности, о месте и роли человека в ней. Если мировоззрение приобретает общественный резонанс, оно может развиваться в идеологию, включая в себя систему управления, и реализоваться в качестве политической идеологии. Мировоззрение – это многослойная идеология. Мировоззрение у человека формируется в течении всей жизни, своим полученным опытом, литературой, обществом. Оно охватывает не только правовую и политическую надстройку, но и регулирует индивидуальное поведение людей, теоретически обосновывает приемлемые нормы человеческих отношений, навязывает толерантность в общественной жизни. Возникнув из мировоззрения, идеология ретроспективно трансформирует его, приспособлявая к велениям и требованиям времени. Не все мировоззрения становятся идеологией: только те мировоззренческие модели претендуют на роль идеологии, которые затрагивают большое количество людей и способны руководить ими. Таким образом, мировоззрение – это идеология, философски обоснованная теория, система идей, которая выражает интересы и чаяния значительных социальных групп.

## Worldview and Ideology

Tigranyan Gnel,  
Tigranyan Nune

### Summary

**Key words:** worldview, ideology, worldview, public consciousness, values, political ideology

Human cognition of reality is not limited to passive contemplation. Practical cognition is systematized theoretically, forming a certain worldview. It is a set of collective ideas of a particular social group about reality, about the place and role of man in it. If a worldview acquires public resonance, it can develop into an ideology, including a system of governance, and be realized as a political ideology. A worldview is a multi-layered ideology. A person's worldview is formed throughout life, by one's experience, literature, and society. A worldview encompasses not only the legal and political superstructure, but also regulates individual human behavior, theoretically substantiates acceptable norms of human relations, and imposes tolerance in public life. Having emerged from a worldview, an ideology retrospectively transforms it, adapting it to the dictates and demands of the time. Not all worldviews become ideologies; only those worldview models claim the role of ideology that affect a large number of people and are capable of guiding them. Thus, a worldview is an ideology, a philosophically substantiated theory, a system of ideas that expresses the interests and aspirations of significant social groups.

Ներկայացվել է 27. 03. 2025 թ.  
Գրախոսվել է 14. 04. 2025 թ.  
Ընդունվել է տպագրության 26. 11. 2025 թ.